

Quo vadis finančné vzdelávanie?

Peter Szovics

Inštitút bankového vzdelávania NBS, n. o.

Finančné vzdelávanie prispieva k ochrane práv spotrebiteľa na trhu finančných produktov a služieb, ktorý sa neustále rozširuje, pričom rastie zložitosť a komplexnosť ponúkaného portfólia nástrojov finančných inštitúcií. Bez základných finančných znalostí a zručností nie je možné robiť kvalifikované rozhodnutia, ktoré majú vplyv na osobný aj rodinný rozpočet. Príspevok sa zameriava na meranie finančnej gramotnosti obyvateľov na Slovensku a vo svete, analyzuje súčasný stav a ponúka odporúčania do budúcnosti. Cieľom týchto odporúčaní je zvýšiť index finančnej gramotnosti prostredníctvom cieľného zvyšovania vedomostí, zručností a kompetencií obyvateľstva.

POTREBA FINANČNÉHO VZDELÁVANIA

Finančné vzdelávanie sa stáva nevyhnutnosťou pre lepšie uplatnenie v súčasnom svete, v ktorom schopnosť riešiť svoju finančnú situáciu racionálne znamená jednoznačnú výhodu. Dôkladnejšia informovanosť prispieje k ochrane práv spotrebiteľa na trhu finančných produktov a služieb, ktorý sa neustále rozširuje. Rastie zložitosť a komplexnosť ponúkaného portfólia nástrojov finančných inštitúcií. Tradičný postoj k úsporám a zadlžovaniu sa mení, zvyšuje sa spotreba a následné zadlžovanie jednotlivcov. Zadlžovanie domácností krátkodobými a dlhodobými úvermi komerčných bánk má narastajúcu tendenciu. V prípade dlhodobých úverov bola v druhom štvrtroku 2011 ich hodnota približne 15 mld. EUR (graf 1). V skutočnosti sú tieto čísla vyššie, pretože graf 1 neobsahuje lízing a splátkové predaje, iba vývoj úverov domácnostiam. Otázkou zostáva, do akej miery budú obyvatelia schopní splácať tieto úvery v budúcnosti. Bez základných finančných znalostí a zručností nie je možné robiť kvalifikované rozhodnutia, ktoré majú vplyv na osobný aj rodinný rozpočet, často s dopadom na ďalšie generácie. Pre laikov je náročný výber finančného produktu, a preto sa čas-

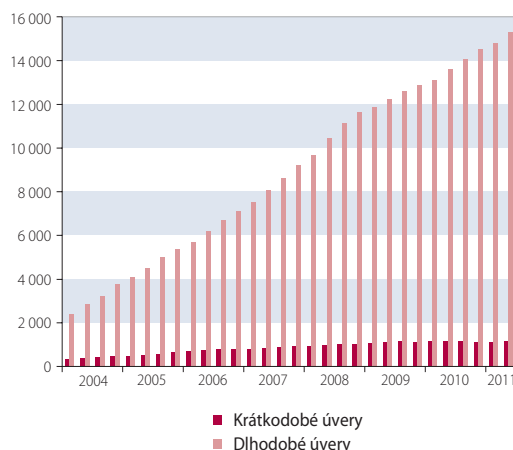
to stávajú obeťami nekalých praktík obchodníkov na finančnom trhu.

MERANIE FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

Cieľom by mala byť identifikácia úrovne finančných vedomostí a zručností spotrebiteľov. V tejto súvislosti je potrebné stanoviť indikátor, ktorý by slúžil ako benchmark na porovnanie toho, čo by spotrebiteľa mali vedieť. Väčšina vzdelávacích programov a dotazníkov testuje štyri aspekty:

- ako hospodáriť s peniazmi – dokázať existovať z rozpočtu jednotlivca (napríklad zapisovanie príjmov a výdavkov),
- plánovanie finančných príjmov a výdavkov – vedieť sa vyrovnáť s neočakávanými javmi v budúcnosti (napríklad neočakávaný pokles príjmu, neočakávaný výdavok a očakávané výdavky),
- vhodný výber – mať základné informácie o finančných produktoch a vedieť si za daných okolností vybrať správne (napríklad monitorovanie produktov a výber vhodného produktu),
- získať pomoc – vedieť, na koho sa možno obrátiť (sledovanie zmien a využívanie služieb finančných sprostredkovateľov a poradcov).

Graf 1 Krátkodobé a dlhodobé úvery poskytnuté domácnostiam (v mil. EUR)

Zdroj: NBS.

METÓDY MERANIA FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

Na vyhodnotenie vedomostí a zručností jednotlivcov sa používajú nasledujúce metódy:

- spočítanie bodov za každú správnu odpoveď a vyjadrenie výsledku v percentách na stupnici od 0 (najnižšia finančná gramotnosť) do 100 (najvyššia finančná gramotnosť),
- metóda založená na regresnej analýze, pričom sa predvída pravdepodobnosť, že napríklad jednotlivec dokáže vyžiť zo svojho rozpočtu,
- faktorová analýza správania sa spotrebiteľov.

PRÍSTUPY POUŽÍVANÉ NA MERANIE ÚČINNOSTI FINANČNÝCH PROGRAMOV

Je pomerne náročné merať dosah vzdelávacích programov, pretože väčšinou chýba jasne definovaný cieľ a ukazovatele úspešnosti. Najviac hodnotení sa zameriava na meranie schopnosti sporiť. Najlepšie výsledky sa však prejavujú v schopnosti

manažovania peňazí a plánovania. V literatúre sa uvádza, že finančné vzdelávanie na školách je hodnotné a výsledky sú dlhodobé, a preto je náročné ich meranie. Najviac sa osvedčuje zlepšenie sebadôvery v dospelosti vplyvom raného finančného vzdelávania. Semináre na pracovisku zlepšujú pravdepodobnosť vytvárania úspor na dôchodok. Spôsob odovzdávania vedomostí formou prednášky alebo workshopu závisí od kvality a vhodnosti vzdelávacích materiálov a sebadôvery učiteľa alebo trénera.

INICIATÍVY MERANIA FINANČNEJ GRAMOTNOSTI VO SVETE

Už tento rok budeme mať možnosť poznať úroveň finančnej gramotnosti mladých ľudí na Slovensku a porovnať ju s ostatnými krajinami. V roku 2012 totiž OECD uskutoční v rámci štúdie PISA meranie a hodnotenie finančnej gramotnosti mladých ľudí v 18 krajinách. Bude to vôbec prvá veľká medzinárodná štúdia porovnávajúca finančnú gramotnosť mladých ľudí z hľadiska teórie celoživotného vzdelávania a požiadaviek trhu práce. Skúsenosť z predchádzajúcich meraní naznačuje, že ani v tejto oblasti nevynikneme. Nie je to však len problém Slovenska, početné medzinárodné prieskumy preukázali, že medzi spotrebiteľmi je úroveň vedomostí o finančných záležitostiach a základoch ekonómie vo všeobecnosti nízka. Program PISA, ale aj iné prieskumy merajú vedomosti a zručnosti obyvateľstva s cieľom získať informácie o stave ich finančnej gramotnosti. Medzinárodné štúdie o finančnej gramotnosti odpovedajú na otázku, ako sú obyvatelia pripravení na globálny rozvoj finančných trhov, ktorý so sebou prináša nové finančné nástroje. Do štúdie merania finančnej gramotnosti sú zahrnuté témy ako peniaze a transakcie, plánovanie a riadenie finančných tokov, riziká a výnosy, funkcie finančných inštitúcií a iné. Predmetom testovania finančnej gramotnosti by malo byť nielen testovanie vedomostí a zručností, ale aj poznanie kľúčových kompetencií v praktickom kontexte situácií zo života (výber najvhodnejšieho termínovaného vkladu, výber najvýhodnejšieho úveru, rozlíšenie kreditných a debetných kariet, úročenie vkladov a iné).

Európska komisia má niekoľko aktivít v oblasti finančného vzdelávania a môže zohrávať podporujúcu úlohu. V rámci DG MARKT sa vytvorila pracovná skupina, ktorá pripravila správu o finančnom vzdelávaní COM2007(808). Prínosom správy je stanovenie základných zásad poskytovania kvalitných programov finančného vzdelávania. Na základe prehľadu programov finančného vzdelávania, ktoré už v EÚ prebiehajú, sa Komisia domnieva, že je užitočné vymedziť zásady, ktoré by mohli pomôcť orgánom verejnej správy, poskytovateľom finančných služieb, organizáciám spotrebiteľov, zamestnávateľom a iným spoluúčastníkom pri zavádzaní a vykonávaní finančných vzdelávacích programov. V týchto zásadách sa zohľadňuje rôznorodosť koncepcií a metód, ktoré sú dostupné na vypracovanie úspešnej stratégie finančného vzdelávania. Praktickým príkladom je zriadenie

webovej domény Dolceta, v ktorej sa jeden zo vzdelávacích modulov venuje finančným službám a je k dispozícii vo všetkých jazykoch Únie. Ďalšou iniciatívou je Európsky zápisník venovaný žiakom druhého stupňa, ktorý formou brožúrky podáva žiakom základné informácie o fungovaní finančných produktov.

Svetová banka pripravuje sadu nástrojov hodnotenia programov finančnej gramotnosti. Očakáva sa, že projekt bude ukončený v roku 2012 a výsledky budú diseminované v roku 2013.

PRIESKUMY USKUTOČNENÉ NA SLOVENSKU

Slovenská banková asociácia (SBA) uskutočnila v spolupráci s agentúrou MVK prieskum „Finančná gramotnosť slovenského spotrebiteľa“ na vzorke 1107 respondentov v roku 2007. Cieľom prieskumu bolo zistiť:

- úroveň finančnej gramotnosti,
- názor na súčasnú úroveň informovanosti o finančných produktoch,
- názor na problematiku finančného vzdelávania.

Otázky v dotazníku by sme mohli rozdeliť na problémy týkajúce sa investovania a z toho vyplývajúcich možných rizík, podielových fondov, úverov, vkladov, vkladových kariet a inflácie. Hlavné výsledky prieskumu možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- viac ako polovica opýtaných si nevedela vybrať najvýhodnejší termínovaný vklad,
- až 84 % si nevedelo vybrať výhodnejší úver z dvoch ponúk, pretože z prieskumu vyplynulo, že nie je bežné porovnávať navzájom ponuky bánk pred rozhodnutím sa pre niektorý z produktov bánk,
- len 19 % opýtaných rozumelo pojmu RPMN; toto zistenie sa týkalo aj tých respondentov, ktorí už mali od banky hypotekárny úver (z nich až 65 % nerozumie tomuto pojmu),
- veľká skupina nevedela rozlíšiť kreditné a debetné bankové karty (43,5 % nerozumelo, ako funguje debetná karta a 15,9 % ako funguje kreditná karta),
- veľkej skupine respondentov spôsobovalo problémy úročenie vkladov na obdobie viac ako jedného roka.

Na posúdenie úrovne finančnej vzdelanosti sa vytvoril index finančnej gramotnosti (index FG), ktorý meria schopnosť klientov vykonávať efektívne rozhodnutia v oblasti riadenia a spravovania osobných financií na základe dostupných informácií. Hodnotu indexu FG ovplyvňujú najmä vzdelanie a výška príjmu (priamoúmerne), o čosi menej vek (veková kategória 26 až 45 rokov – index FG = 0,60, veková kategória 66 až 75 rokov – index FG 0,44) a aj zamestnanie. Uvedený prehľad však naznačuje, že vzhľadom na malé rozpätie hodnôt indexu v jednotlivých sociodemografických kategóriách nemá uvedený vplyv zásadný charakter. Nameraný index FG dosiahol nižšie ako očakávané hodnoty, gramotnosť Slovákov sa označila ako priemerná. Dosiahnutá úroveň však bola podľa SBA nedostačujúca.

Prieskum dal aj odpoveď na otázku problematiky finančného vzdelávania. Vyplývajú z neho nasledujúce výzvy:

- potreba zvyšovania finančnej gramotnosti formou finančného vzdelávania obyvateľstva (viac ako 70% respondentov),
- zavedenie finančného vzdelávania do škôl (úprava učebných osnov),
- potreba podchytenia ochoty a kladného postoja k finančnému vzdelávaniu vyplývajúca z uvedenia si potreby respondentov v súvislosti s neustálym rozširovaním ponuky finančných produktov,
- rozvoju finančnej gramotnosti a tvorbe programov finančného vzdelávania pre všetky cieľové skupiny obyvateľstva sa má predovšetkým venovať štát a finančné inštitúcie (myslí si sedem z desiatich účastníkov prieskumu), mimovládny sektor (myslia si traja z desiatich opýtaných).

Cieľom prieskumu „Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí“, ktorý realizovalo Centrum sociálnych výskumov pri INFOSTATE v roku 2010, bolo okrem bližšej identifikácie správania spotrebiteľa pri hospodárení s osobnými a rodinnými financiami zistiť názory na oblasť finančného vzdelávania. Výsledky sú nasledujúce:

- viac ako 54% respondentov odpovedalo, že základom finančného vzdelávania je rodina;
- 46% respondentov sa učí z vlastných chýb alebo úspechov;
- iba 23% respondentov (najmä s vysokoškolským vzdelaním, podnikatelia, zamestnanci v súkromnom a štátnom sektore, vo veku od 30 do 50 rokov a so stredoškolským vzdelaním) vyvinulo v tejto oblasti vlastné aktivity;
- len 12% respondentov uviedlo ako vzdelávaciu inštitúciu školu;
- 21% respondentov sa vyjadrilo, že je veľmi slabou pripravených na život vo sfére peňazí;
- ako najpriateľnejšiu formu finančného vzdelávania uviedli respondenti aktivity v televízii (28%, preferujú hlavne starší občania) a rozhlas (3%);
- zavedenie finančného vzdelávania do škôl by privítalo až 26% respondentov a účasť na finančných kurzoch 19% (preferujú ho respondenti s vysokoškolským a stredoškolským vzdelaním), on-line vzdelávanie 13% (preferujú ho podnikatelia a mladšia generácia od 18 do 24 rokov), čo je pomerne veľký počet respondentov;
- poradie zdrojov, z ktorých respondenti získali informácie o finančných produktoch a hospodárení s financiami:
 - banky a finančné inštitúcie (43%),
 - rodina a známi (32%),
 - 23% si nechalo poradiť od niekoho, kto pracuje vo finančnom sektore;
- z prieskumu, rovnako ako z prieskumu SBA, vyplynulo, že poskytovateľom finančného vzdelávania by mal byť:
 - štát – 81% respondentov,
 - súkromný sektor tvorený komerčnými bankami a finančnými inštitúciami by privítalo 69% respondentov,

– tretí sektor – iba 34% respondentov; prieskum zistil, že respondenti majú určitú nedôveru k tretiemu sektoru.

Salve Group sa spolu s Nadáciou pre deti Slovenska v spolupráci s Junior Achievement a Citibank Slovakia podieľala na tvorbe programu „Poznaj svoje peniaze“. Firma sa podieľa aj na vzdelávaní učiteľov a po skončení vzdelávacích programov robí interný prieskum. Získaná spätná väzba slúži spoločnosti na aktualizáciu programov, ktoré ponúka. Krátke prieskumy u svojich zákazníkov si robia aj rôzne splátkové spoločnosti, napríklad Home Credit. MBA Finance vytvorila pre svojich klientov zábavnú formu spoločenskej hry „Čas dlhov“, v ktorej si hráči osvoja princípy fungovania pôžičiek a dlhov.

Z uvedených prieskumov vyplynula potreba zvyšovania finančnej gramotnosti pomocou rôznych foriem a nástrojov, ktoré by boli primerané rôznym vekovým skupinám, dosiahnutému vzdelaniu, sociálnemu zabezpečeniu a ekonomickej aktivite.

NÁRODNÝ ŠTANDARD FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

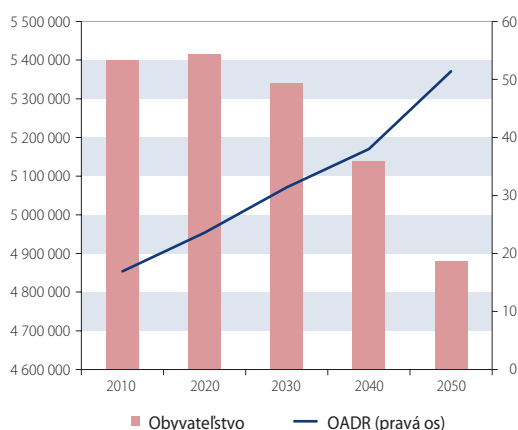
V roku 2009 vypracovalo ministerstvo školstva v spolupráci s ministerstvom financií štandard finančnej gramotnosti pre základné a stredné školy. Zavedením národného štandardu finančnej gramotnosti sa začal proces zvyšovania osvetly. Metodicko-pedagogické centrum v súčasnosti prostredníctvom národného projektu „Profesijný a kariérny rast pedagogických zamestnancov“ zabezpečuje akreditované vzdelávacie programy kontinuálneho vzdelávania pedagogických zamestnancov. Základné školy môžu využívať metodickú pomôcku „Školský rodinný kalendár finančnej gramotnosti“. Je však potrebné zamerať sa na druhú etapu finančného vzdelávania, ktorá je nadstavbou vzdelávania žiakov, študentov, učiteľov a zameriava sa na dospelú populáciu.

INŠTITÚT BANKOVÉHO VZDELÁVANIA NBS, n. o.

Všeobecne prospešný charakter aktivít Inštitútu bankového vzdelávania NBS spočíva aj v realizácii seminárov o našej mene, ochranných prvkoch a falzifikátoch pre žiakov stredných škôl a dôchodcov. Tieto podujatia sú obsahovo a rozsahom prispôbené potrebám cieľových skupín seniorov a žiakov. NBS ponúka záujemcom osvojiť si niektoré poznatky z bankovníctva a ekonómie menej formálnym spôsobom. V roku 2012 realizujeme projekt s názvom Transfer vedomostí a zručností od dobrovoľníkov k mládeži, ktorý je financovaný z dotácie Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR v rámci výzvy ADAM 2, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Projekt je zameraný na školenie pedagógov a pracovníkov s mládežou v oblasti finančnej gramotnosti. Cieľom projektu je vyškoliť dobrovoľníkov v oblasti finančnej gramotnosti, ktorí budú následne šíriť tieto informácie medzi mladých ľudí. Zámerom je nadviazať spoluprácu so subjektmi poskytujúcimi informácie mládeži a zabezpečiť distribúciu infor-

Graf 2 Predikcia počtu obyvateľstva v SR a indexu ekonomickej závislosti starých ľudí (OADR)

Zdroj: Eurostat a Infostat.

mácií v oblasti finančného vzdelávania mladým ľuďom. V rámci projektu sú vytvorené podporné učebné materiály a letáky, ktoré sú k dispozícii širokej verejnosti na webovej stránke Inštitútu bankového vzdelávania NBS.

KROKY POTREBNÉ NA ZLEPŠENIE SÚČASNÉHO STAVU

Aby bol systém finančného vzdelávania funkčný, je potrebné, aby vzdelávanie pokrývalo všetky segmenty trhu a cieľové skupiny a stanovili sa priority, ktoré by mohli pokrývať nasledujúce oblasti:

- Právo jednotlivca na transparentné informácie. Správnu orientáciu v množstve noviniek od rôznych poskytovateľov finančných služieb a produktov.
- Ochranu proti zadlženiu, keďže mnoho nízko príjmových rodín sa dostáva do dlhovej špirály a nie je schopných splácať svoje záväzky. Tieto skupiny využívajú predovšetkým spotrebiteľské

úvery, kde nie je potrebné ručenie. S ohľadom na finančné zdravie domácností by jednotlivci mali byť schopní zodpovedne posudzovať svoje možnosti a zameriavať sa na také dlhy, ktoré majú charakter investícií (ako sú napríklad hypotekárne úvery na riešenie bytovej situácie).

• Zariadenie sa na dôchodok. Predikcia demografického vývoja na Slovensku predpokladá pokles obyvateľstva zo súčasného 5,42 milióna obyvateľov na 4,8 milióna obyvateľov do roku 2050 (graf 2). V súčasnosti index ekonomickej závislosti starých ľudí dosahuje úroveň 17, v roku 2050 bude na základe prognózy na úrovni 55.

Vzhľadom na rýchle starnutie obyvateľstva sa dôchodcovia nebudú môcť spoliehať len na zabezpečenie štátom, ako to bolo doteraz. Ostatné formy zabezpečenia, (napríklad tretí pilier dobrovoľného penzijného pripoistenia) budú hrať čím ďalej, tým väčšiu úlohu. Základné znalosti dôchodkového pripoistenia a ich zaopatrenie sú prevenciou pred prepadom do hmotnej núdze.

ZÁVER

Vzdelávanie dospelých populácie – spotrebiteľov finančných produktov a služieb – by sa malo zabezpečiť koordinovaným prístupom štátnej a verejnej správy (MF SR, MŠVVŠ SR, MH SR, NBS, MPSVR SR a obecné úrady), profesionálnych združení (SBA, SLASPO, AOCP, AFIZ), sociálnych partnerov (KOZ SR, RÚZ), neziskových vzdelávacích inštitúcií (JASR, IBV NBS), spotrebiteľských organizácií (ASUS) a médií (Trend, HN, Profíni). Mal by sa zostaviť akčný plán finančného vzdelávania, ktorý by zjednocoval a sprehľadňoval aktivity jednotlivých subjektov (vydanie učebnice finančnej gramotnosti, monitorovanie úrovne finančnej gramotnosti, revízia štandardov finančnej gramotnosti) a mohla by sa vytvoriť aj nezávislá inštitúcia, ktorá by zastrešovala vypracovanie a hlavne následnú realizáciu národnej stratégie finančného vzdelávania.

Literatúra:

- www.sbaonline.sk/files/subory/analyzy/verejne/fingram-IFIG.pdf
- www.infostat.sk/new_web/sk/_pdf/FinanGramsprava.pdf
- http://www.ibv-nbs.sk/docs/VyrSpravaBV_2010.pdf
- <http://www.nbs.sk/sk/vzdelavanie>
- <http://www.oecd.org/dataoecd/8/43/46962580.pdf>
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CO-M:2007:0808:FIN:EN:PDF>
- <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTSTAFF/WBFW/0,-contentMDK:20423957~pagePK:64156201~piPK:64156133~theSitePK:444098,00.html>
- <http://www.dolceta.eu/slovensko/index.php>
- <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>
- http://www.mpc-edu.sk/library/files/narodny_standard.pdf
- <http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr37.pdf>
- <http://www.aeucebica.jasr.sk/showdoc.do?docid=20>
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html

Ponuka podujatí Inštitútu bankového vzdelávania NBS, n. o., na február 2012

Názov vzdelávacieho podujatia	Dátum konania
Meranie, plánovanie a riadenie kapitálu banky	6. – 7. 2. 2012
Školenie pre správcov a administrátorov IS EURO SIPS	8. – 9. 2. 2012
Riziko likvidity	14. – 15. 2. 2012
Školenie APS RBUZ – prístup cez klienta LN	16. 2. 2012
Základy bankovníctva a poisťovníctva pre zamestnancov s neekonomickým vzdelaním – cyklus seminárov I až VI (ďalej ako ZBP) – 1. Banková sústava – Pasívne obchody	20. 2. 2012
Školenie pre používateľov IS EURO SIPS	22. 2. 2012
Bazilejské dohody o kapitáli, finančné riziká banky a ich riadenie I.	25. 2. 2012
Predajná komunikácia vo finančnej oblasti	28. – 29. 2. 2012
Skúška sprostredkovateľov – vyšší stupeň	29. 2. 2012

